

УДК 343.46

DOI: 10.15587/2523-4153.2021.238317

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЙ: ЗАГРОЗА, РИЗИК, НЕБЕЗПЕКА В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О. В. Сонюк

How to cite:
Somuk, O. (2021). Definition of categories: threat, risk, danger in the field of entrepreneurial activities. ScienceRise: Juridical Science, 3 (17), 18–21. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.238317>

Ensuring the security of business is the object of study of various fields of knowledge. The article highlights different approaches to the interpretation of the concepts of "threat", "risk", "danger" in the field of entrepreneurship, covered in the scientific and educational literature of legal and economic direction, legislation of Ukraine to clarify the conceptual and categorical apparatus and develop proposals to improve legal business security regulation. Significant differences in the definition of the same concept give rise to conflicts in its application in practice, which slows down the regulation of social relations, which are formed as a result of security in business, which in turn increases the level of danger in this area.

Our own definitions of the definitions of "threat", "risk", "danger" in the field of entrepreneurial activity are proposed. In the interconnection of these concepts, we recognize a threat that exists objectively in the environment, regardless of behavior of a business entity, as a basic category, but in the case of the latter's risk, it increases the level of its danger. The terms "threat", "risk", "danger" in the field of entrepreneurial activity are not defined at the legislative level. Therefore, it is proposed to develop a legal act Strategy for Business Security, which will define the deadlines and help improve legal regulation in the economic sector and the effective organization of business security in practice

Keywords: threats, risks, challenge, destabilizing factors, danger, legal security of entrepreneurial activity

© The Author(s) 2021

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Базова потреба людини в безпеці, як прагнення досягти стабільності, захисту від несприятливих впливів навколишнього середовища, впевненості в подальшому безперешкодному задоволенні первинних вроджених фізіологічних потреб, зумовлює інтерес до накопичення емпіричних знань щодо безпеки, як стану захищеності первинних потреб і способів їх забезпечення.

Накопичений емпіричний матеріал пояснюється теоретиками з різних галузей знань: філософії, історії, психології, економіки, права, управління, менеджменту інше. Наука безпекознавство (безпекологія) розширюється до численних підгалузей в залежності від об'єкту: безпека життєдіяльності, міжнародна безпека, національна безпека (воєнна безпека, державна безпека), економічна безпекологія (екосетейн, екосесент, екосесед, екосерг), соціальна, екологічна, кібернетична та інші види безпеки, що загалом об'єднують однорідні групи інтересів, які охороняються законом (об'єкти захисту) та способи забезпечення стану захищеності останніх. Така мультилатеральність породжує різноманітність визначень однієї категорії (поняття) в межах однієї галузі знань, які подекуди навіть суперечать та виключають один одне. Дотримуючись законів формальної логіки - тотожності і суперечності, з юридичної точки зору спробуємо розмежувати взаємопов'язані, але нетотожні поняття "загроза", "ризик", "небезпека" у сфері підприємницької діяльності.

2. Літературний огляд

Понятійно-категоріальний апарат науки безпекознавства загалом та безпеки в певних сферах зокрема є досить динамічним та дискусійним. Специфіка визначення взаємозалежних понять "загроза", "безпека" залежить здебільшого від приналежності автора до наукового кола певної спеціалізації (правової, економічної, управлінської інше) із застосуванням конкретно галузевих методів і принципів дослідження. Загрози безпеці на міжнародному рівні досліджували Бузан В. [1], на загальнонаціональному рівні – Духов В. [2], Кубаєнко А. [3], Франк Н. [4], на рівні окремих видів діяльності – Міщук Є. [5], Мазен А., Шайха Х. [6] та інші. На основі аналізу нормативно-правових актів, юридичної літератури, досліджено поняття "загроза" з точки зору правового регулювання безпеки в сфері підприємницької діяльності.

3. Мета та завдання дослідження

Метою статті є визначення взаємозв'язку дефініцій "загрози", "ризик", "небезпека" в підприємстві, що сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання та організації безпеки підприємницької діяльності.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Виконати розмежування понять "загроза", "ризик" визначені науковцями з різних галузей знань.
2. Визначити взаємозв'язок понять "загроза", "ризик", "небезпека" в підприємстві з юридичної точки зору.
3. Сформулювати рекомендації щодо удосконалення правового регулювання безпеки підприємницької діяльності.

4. Матеріали та методи

Інформаційною основою для дослідження стали праці науковців у сфері національної, економічної безпеки, правового регулювання безпеки підприємницької діяльності, академічна, енциклопедична, навчальна література, законодавство України, понятійний апарат науки безпекознавства. Методологія базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів: порівняння визначень понять, запропонованих науковцями різних галузей знань; оглядово-аналітичного для ознайомлення з дослідженнями у сфері безпекознавства з 90-х років 20 ст.; формально-юридичного для аналізу нормативно-правових актів.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Аналіз взаємозв'язку та розмежування дефініцій "загроза", "ризик", "небезпека" підприємницької діяльності доречно розпочати з аналізу діаметрально протилежних понять "безпека" – "небезпека".

Проаналізувавши нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки, праці вчених у галузі правових наук, які досліджували теорію національної безпеки, правового регулювання безпеки у сфері підприємництва, в своїх попередніх дослідженнях ми визначаємо поняття "*безпека підприємницької діяльності*" - як стан захищеності законних інтересів суб'єктів підприємництва від впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів (загроз). "*Правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності*" розглядаємо як застосування сукупності засобів, вжиття охоронних та захисних заходів з метою досягнення стабільності і розвитку в межах, визначених законом. "Об'єкт правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності" - є комплекс охоронюваних законних інтересів підприємства (економічних, інформаційних, корпоративних інших) [7].

Беручи до уваги вище викладене, визначаємо поняття "*небезпека в сфері підприємницької діяльності*" – як стан незахищеності життєво важливих інтересів суб'єкта від впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів (*загроз*), що може призвести до різного рівня негативних наслідків, від порушення в стабільності діяльності аж до припинення існування суб'єкта. В даному випадку підтримуємо точку зору Ситнікі Г. П. про те, що безпека є крайнє значення небезпеки, коли остання абсолютно відсутня. Джерелом небезпеки науковець визначає об'єкти, явища тощо, які здатні завдати шкоду системі (*загрози – курсив наші*); поняття "небезпека" називає загальним, таким, що застосовується до будь-яких вищевказаних джерел [8, с. 150–153].

Нічого абсолютного, ідеального, вічного в світі не існує. Тобто безпека - небезпека це перманентний стан, що об'єктивно продовжується незалежно від волі суб'єкта, коли останній повсякчас взаємодіє з навколишнім середовищем. Суб'єкт не може ізолюватися від соціуму, отже і відгородитися від впливу негативних навколишніх факторів, хіба що, окрім ліквідації. Проте, в можливостях суб'єкта впливати на дію потенційних, об'єктивно існуючих зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, мінімізуючи їх негативний вплив на себе з метою забезпечення стану захищеності, стабільності і подальшого розвитку. Інакшими словами – "управляти небезпекою", забезпечувати безпеку, максимальний стан захищеності.

З цього приводу, дослідники в галузі знань менеджмент виділяють окремий вид діяльності "менеджмент ризику", "антикризове управління" – як скоординовані дії щодо керівництва та управління компанією щодо ризиків [9, 10]. Такий вид діяльності не має самостійних, відмінних від загального управління підприємством, функцій. Отже, є дещо перебільшеним. Власне, поняття "ризик в підприємницькій діяльності" ми розглянемо пізніше.

Досліджуючи дефініцію "загроза", спостерігаємо в науковій літературі юридичного, економічного спрямування десятки визначень означеного поняття, групування яких, починаючи з 90-х років минулого століття, висвітлені в працях багатьох дослідників. Здебільшого, науковцям різних галузей таки вдалося досягти єдності щодо визначення поняття "загроза" як об'єкти, дії, явища, факто-

ри, чинники, які можуть завдати шкоду (збитків) суб'єкту. Проте, в дослідженні взаємозв'язку понять "загроза", "ризик", "небезпека" думки науковців суттєво різняться, що висвітлено в їх працях.

Так, Олейніков Є., Корольов М., Рудніченко Є., Желізко О., Маркіна І., Потапюк І. [11–13] стартовим явищем вважають небезпеку, яка генерує ризики і загрози. Наприклад, на думку вченої Маркіної А., загроза – це крайня міра небезпеки (безпосередня небезпека), а небезпека – це можлива (потенційна загроза) в обмежених масштабах. Загальним у змісті загрози і небезпеки є їх можливість заподіяти той або інший збиток безпеці [13, с. 132].

Інша група авторів: Семенютіна Т., Костюк Ж., Пойда-Носик Н., Куркін М., Понікаров В., Назаренко Д., Банк Р., Зубок М., Крегул Ю. первинною категорією вважають ризик, факторами якого виступають загрози та небезпеки [14–17]. Так, Семенютіна Т. називає небезпеки та загрози факторами ризику, при цьому, небезпеки відображають потенційну можливість, а загрози – конкретні наміри здійснення негативного впливу на діяльність суб'єкта [14, с. 112]. Костюк Ж. визнає загрози частиною ризику і конкретною формою небезпеки, яка виникає у наслідок негативного рішення чи невиправданого ризику [15, с. 144]. Пойда-Носик Н. вважає, що ризики виступають джерелами загроз, оскільки саме ризики генерують потенційну можливість завдання шкоди суб'єкту господарювання [16]. В свою чергу, Куркін М., Понікаров В., Назаренко Д., визнаючи ризик першочерговим явищем, вважають що небезпека впливає із загрози і є її конкретним проявом [17].

Підтримуємо точку зору тих науковців, які визнають первинною категорією саме загрозу. Зокрема, на думку Мігус І., Лаптева С. поняття "загроза", являє собою певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання, тоді як "ризик" виступає результатом впливу загроз на господарську діяльність суб'єктів господарювання [18]. Звернемо тільки увагу, що загроза може проявлятися не лише у вигляді події, як обставини необумовленої вольовою поведінкою людини, а й у вигляді діяння – дії або бездіяльності, як вольового поведінкового акту фізичної чи юридичної особи.

Беручи до уваги вищевикладене, спробуємо розмежувати дефініції "загроза" та "ризик" в сфері підприємницької діяльності з юридичної точки зору.

В законі України "Про національну безпеку України", який виступає основою для розробки інших законодавчих актів, що врегульовують питання забезпечення безпеки в різних сферах суспільного життя, відповідно до пункту 1 статті 1 термін "загрози національній безпеці України" визначається – як явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють реалізацію національних інтересів та забезпечення національних цінностей України [19]. Термін "ризик" в означеному законі, рівно як і в жодному іншому, наразі не визначається, значить, не використовується в процесуальній та процедурній діяльності правознавців.

Нормативно-правового акту, який безпосередньо регулює забезпечення безпеки в сфері підприємницької діяльності, законодавцем наразі не прийнято. Порядок здійснення підприємницької діяльності та забезпечення її безпеки врегульовується достатньо великою кількістю нормативно-правових актів, жоден з яких не наводить визначення терміну "загроза безпеці підприємницької діяльності" та "ризик в підприємницькій діяльності". Отже, за правилом аналогії закону, юристи користуються тими термінами, що визначені в інших нормативно-правових актах, які врегульовують однорідну групу суспільних відносин (в нашому випадку з питань забезпечення безпеки).

Згідно статті 42 Господарського кодексу України, підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [20].

Таким чином, спостерігаємо розбіжність в поглядах науковців різних галузей знань. Адже, законодавець орієнтує власників і відповідні органи управління підприємством на те, що їх діяльність є ризикованою з самого початку заснування. Отже, з юридичної точки зору "управління ризиками" та небезпечним станом для підприємства є неодмінною складовою діяльності власника та/або керівника. В той час як економісти виділяють окремий вид діяльності – управління компанією щодо ризиків, а деякі автори означають ризик або небезпеку вихідною категорією. Тоді, так зване "управління ризиками" має здійснюватися з самого початку підприємницької діяльності. Також, часто ризик трактують як загрозу зазнання збитків, пояснюючи одне поняття через інше.

Беручи до уваги вищевикладене, дотримуючись правила відповідності юридичних термінів чинним законодавчим актам, можемо визначити поняття "загрози безпеці підприємницької діяльності" як зовнішні і внутрішні дестабілізуючі фактори, явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють реалізацію охоронюваних законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. Отже, ми розглядаємо загрозу як форму небезпеки у вигляді потенційної можливості порушення законного інтересу підприємця. Загрози об'єктивно існують повсякчас в оточуючому середовищі як джерело небезпеки і проявляються в конкретних формах (наприклад, кібернетичні, технологічні, кадрові та інші загрози).

"Ризик в підприємницькій діяльності" розглядаємо як процес усвідомлення можливості недосягнення цілей, об'єктивна ймовірність порушення стану захищеності. Ризикуючи, суб'єкт підприємницької діяльності свідомо погоджується на реалізацію впливу дестабілізуючого фактора, що може призвести до негативних наслідків, небезпеки. Інакше кажучи, власноруч підвищує рівень небезпеки.

6. Висновки

1. Проаналізувавши поняття "загроза" та ризик", визначені науковцями різних галузей знань, спостерігаємо суттєві розбіжності у визначеннях авторів, подекуди, навіть в межах однієї галузі. В статті пропонуються авторські визначення понять.

2. В питанні співвідношення дефініцій "загроза", "ризик", "небезпека" в сфері підприємницької діяльності, вважаємо, що джерелом, вихідною точкою виступає об'єктивно існуюча загроза, яка у випадку ризику, підвищує рівень небезпеки. Схематично ланцюг взаємозв'язку, на наш погляд, виглядає наступним чином: Загроза – Ризик – Небезпека.

3. Запропоновано закріпити терміни "загроза", "ризик", "небезпека" підприємницької діяльності на законодавчому рівні в Стратегії забезпечення безпеки підприємництва, що зменшить розбіжності серед науковців, сприятиме удосконаленню правового регулювання в господарській сфері та ефективній організації безпеки підприємницької діяльності на практиці.

Література

1. Buzan, V. (2016). People, States and Fear. People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, Ed. Rowman & Littlefield Publishers / ECPR Press, 318.
2. Духов, В. С. (2011). Безпека держави в системі економічної безпеки країни. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, 4, 27–35.
3. Kubaienko, A. (2018). Activation of the Economic Security of Ukraine in Terms of the European Integration. Montenegrin Journal of Economics, 14 (2), 91–114. doi: <http://doi.org/10.14254/1800-5845/2018.14-2.6>
4. Hoffman, F. (2021). National Security in the Post-Pandemic Era. Orbis, 65 (1), 17–45. doi: <http://doi.org/10.1016/j.orbis.2020.11.002>
5. Мішук, С. В. (2019). Методологія оцінювання економічної безпеки стейкхолдерів підприємства як складника його економічної безпеки. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки, 6 (141), 105–118. doi: <http://doi.org/10.30857/2413-0117.2019.6.10>
6. Hasan, S., Ali, M., Kurnia, S., Thurasamy, R. (2021). Evaluating the cyber security readiness of organizations and its influence on performance. Journal of Information Security and Applications, 58, 102726. doi: <http://doi.org/10.1016/j.jisa.2020.102726>
7. Сонюк, О. В. (2021). Об'єкт правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 4.
8. Ситник, Г. П. (2012). Державне управління у сфері національної безпеки. Київ: НАДУ, 544. Available at: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Derzhavne-upravlinnya-u-sferi-natsionalnoyi-bezpeki.pdf>
9. Когут, Ю. І. (2021). Корпоративна безпека. Київ: Консалтингова компанія "СІДКОН", 460.
10. Pidun, U., Rodt, M., Roos, A., Stange, S., Tucker, J. (2017). The Art of Risk Management. CFO Excellence Series. Available at: <https://www.bcg.com/publications/2017/finance-function-excellence-corporate-development-art-risk-management>
11. Желізо, О. О. (2017). Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. Проблеми системного підходу в економіці, 5, 103–108.
12. Рудніченко, С. М. (2013). Загроза, ризик, небезпека. Сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. Економіка менеджмент підприємства, 25 (1), 188–195.
13. Маркіна, І. А., Потапюк, І. П. (2017). Загрози економічній безпеці підприємства: теоретичний аспект. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки, 33, 130–137. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2017_33_19
14. Семенютіна, Т. В. (2012). Економічні ризики, небезпеки, загрози: сутність та взаємозв'язок. Економічний простір, 68, 106–113.
15. Костюк, Ж. С. (2013). Поняття ризику, небезпеки та загрози як базових категорій розкриття сутності економічної безпеки підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості, 43, 143–149.
16. Пойда-Носик, Н. Н. (2013). Ризики і джерела загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств у сучасних умовах. Фінанси України, 11, 84–99.
17. Куркін, М. В., Понікаров, В. Д., Назаренко, Д. В. (2010). Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств. Харків: ФОП Павленко О.Д; ВД "ІНЖЕК", 388.
18. Мігус, І. П., Лаптев, С. М. (2011). Необхідність розмежування понять "загроза" та "ризик" при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. Ефективна економіка, 12. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_5
19. Про національну безпеку України (2018). Закон України № 2469-VIII. 21.06.2018. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
20. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (2003). Відомості Верховної Ради України, 18, 19-20, 21-22, 144. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Received date 02.06.2021

Accepted date 24.06.2021

Published date 30.09.2021

Сонюк Ольга Василівна, кандидат юридичних наук, кафедра "Правове забезпечення безпеки бізнесу", Київський національний торговельно-економічний університет, вул. Кіото, 19, м. Київ, Україна, 02156
E-mail: Olga-sonyuk@ukr.net